

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ МОВОЗНАВЧИХ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТІВ

THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF THE FORMATION OF RHETORICAL COMPETENCE IN FUTURE JOURNALISTS IN THE PROCESS OF LINGUISTIC EDUCATIONAL COMPONENTS

У статті окреслено теоретико-прикладні аспекти формування риторичної компетентності майбутніх журналістів на заняттях мовознавчих дисциплін та шляхи пошуку оптимальних методик навчання мовознавчих дисциплін у закладах вищої освіти практико-орієнтованого спрямування.

Аналіз спеціальних досліджень, монографічних праць, науково-методичних статей дає змогу констатувати, що в останнє десятиліття особливої актуальності набули навчальні дисципліни, спрямовані на теоретико-методичне забезпечення розвитку комунікативної характеристики особистості, - основи красномовства, стилістика, лінгвістичний аналіз тексту, прагматика, культура усного й писемного мовлення, соціо- і психолінгвістика, соціальна психологія, методика навчання мовознавчих дисциплін та інші. Схарактеризовано концептуальні положення методик формування риторичної компетентності майбутніх фахівців різних галузей, розроблених сучасними українськими лінгводидактами, що визначають стратегію і тактику організації освітнього процесу під час вивчення мовознавчих дисциплін.

Акцентовано, що професійна діяльність майбутніх журналістів зумовлює належний рівень сформованості в них як спеціальних, так і загальних компетентностей, з-поміж яких виокремлено риторичну як одну з пріоритетних, що передбачає оволодіння таємницями вербальних і невербальних засобів ефективної міжособистісної комунікації у процесі засвоєння теоретичного й прикладного аспектів змісту дисциплін мовознавчого циклу. Потужна інформаційна база із сучасними високотехнологічними медійними ресурсами, запит суспільства на отримання достовірної інформації, що відповідає національним інтересам України та її громадян, висувують високі вимоги до фахової конкурентоздатності журналістів, їхніх особистісних якостей, мовного іміджу, професійної ерудиції.

Узагальнення теоретичних напрацювань сучасних лінгводидактів, вивчення перспективного досвіду окремих професорсько-викладацьких колективів закладів вищої освіти з досліджуваної проблеми дали змогу виокремити вузлові положення опрацьованих методик формування риторичної компетентності майбутніх фахівців різних галузей й оптимізувати їх ідеї задля обґрунтування теоретико-прикладних аспектів формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі навчання мовознавчих освітніх компонентів.

Ключові слова: теоретико-прикладні аспекти, риторична компетентність майбутніх фахівців, мовознавчі дисципліни,

практико-орієнтоване навчання, система вправ і завдань формування риторичної компетентності майбутніх журналістів, методика формування риторичної компетентності.

The article outlines the theoretical and practical aspects of the formation of rhetorical competence in future journalists in linguistics classes and ways to define efficient methods of teaching linguistics in practice-oriented higher education institutions.

The analysis of scholarly studies, monographs, and scientific-methodological articles allows us to argue that in the recent decade, educational disciplines focusing on theoretical and methodological support for the development of the communicative characteristics of the individual have gained special relevance. They are the basics of rhetoric, stylistics, linguistic text analysis, pragmatics, oral culture and written communication, socio- and psycholinguistics, social psychology, methodology of teaching linguistic disciplines, etc. The conceptual provisions of the methods for forming rhetorical competence in future specialists of various fields, developed by modern Ukrainian linguists determine the strategy and techniques to arrange the educational process in the process of linguistic disciplines acquisition, are characterized.

It is emphasized that the professional activity of future journalists assumes the proper level of both special and general competences therein, notably rhetorical competence is singled out as a priority one. It involves mastering the nuances of verbal and non-verbal means of effective interpersonal communication while acquiring theoretical and applied aspects of linguistic discipline. An extensive information base integrating the state-of-the-art media resources, and public demand for accurate information that meets the national interests of Ukraine and its citizens, imposes requirements relating to the professional competitiveness of journalists, their personal qualities, language image, and professional erudition. Consolidation of theoretical expertise of modern linguists, the study of prospective experience of some scholarly and teaching teams in tertiary sector concerning the issue under investigation enabled singling out the key positions of the scrutinized methods for forming rhetorical competence in future specialists in various fields and improve their ideas to substantiate the theoretical and applied aspects of the formation of rhetorical competence in future journalists in the process of linguistic disciplines acquisition.

Key words: theoretical-and-applied aspects, rhetorical competence of future specialists, linguistic disciplines, practice-oriented training, system of exercises and tasks for the formation of rhetorical competence in future journalists, method of formation of rhetorical competence.

УДК 378.016:808.5]:069.41
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/74.21>

Даценко Д.Р.,
аспірантка кафедри української мови
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Трансформаційні процеси в сучасній освіті, супроводжувані соціальними викликами, посилення уваги до змісту мовної освіти на компетентних засадах спричинили докорінний перегляд основ методики навчання мовознавчих дисциплін у закладах вищої освіти, упровадження практико-орієнтованої моделі організації освітнього процесу.

Професійна діяльність майбутніх журналістів зумовлює потребу в забезпеченні належного рівня сформованості в них як спеціальних, так і загальних компетентностей, з-поміж яких доцільно виокремити риторичну як одну з пріоритетних, що ґрунтується на опануванні таємниць вербальних і невербальних засобів ефективної міжособистісної комунікації у процесі навчання мовознавчих дисциплін. В останнє двадцятиліття професія журналіста набула виняткової популярності в інформаційному суспільстві, оскільки узвичаєними й доступними для громадян стали глобальні, медійні, мережеві та інші засоби масової інформації.

Функціональний діапазон професійної діяльності журналістів передбачає виконання різноаспектних нестандартних завдань щодо оброблення, аналізу й інтерпретування опрацьованої з медійних ресурсів інформації, створення й усвідомлене транслювання власної інформації, доцільне використання самобутніх ресурсів української мови під час багатоканальної комунікації з різними верствами населення. Означене об'єктивно зумовлює посилення риторичного складника у теоретико-прикладних аспектах змісту мовознавчих дисциплін для студентів спеціальності «Журналістика», що корелює із соціальним запитом сучасного суспільства, а також підтверджено відповідною законодавчою базою (Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті, Концепція мовної освіти України, Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, Національна стратегія розвитку освіти в Україні, Стандарт вищої освіти за спеціальністю 061 «Журналістика» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки). Окреслена актуальність обраної проблеми дослідження спонукає до пошуку ефективних технологій формування риторичної компетентності майбутніх журналістів на заняттях мовознавчих дисциплін, обґрунтуванню концептуальних положень методик формування риторичної компетентності майбутніх фахівців різних галузей, журналістської зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемі теорії й практики навчання здобувачів вищої освіти присвячено праці: філософів

(В. Андрущенко, В. Кремень, В. Огнев'юк, Сагач, П. Саух та ін.); лінгвістів (Ф. Бацевич, П. Білоусенко, А. Загнітко, М. Ковалик, Т. Космеда, Л. Мацько, М. Плющ та ін.); психологів (І. Бех, Л. Карамушка, С. Максименко, Л. Найдьонова, В. Панок, Р. Сірко, В. Семиченко, О. Сергєєнкова та ін.); педагогів (А. Алексюк, Н. Бібік, В. Бондар, Л. Вовк, О. Дубасинюк, М. Євтух, О. Малихін, О. Савченко, С. Сисоєва, Л. Хоружа та ін.); лінгводидактів (З. Бакум, А. Богуш, В. Вітюк, Н. Голуб, О. Горошкіна, М. Греб, Т. Груба, Н. Дика, О. Караман, С. Караман, О. Копусь, Г. Кузнецова, О. Кулик, О. Кучерук, О. Любашенко, Н. Луцан, Л. Мамчур, Л. Овсієнко, С. Омельчук, М. Пентилюк, А. Попович, Т. Рудюк, Т. Симоненко, М. Цуркан, І. Хом'як, С. Яворська та ін.). Опрацювання й аналіз монографічних праць, науково-методичних статей з обраної проблеми засвідчує, що теорію й методику формування комунікативної, компетентної та риторичної компетентностей майбутніх фахівців різних галузей, застосування засобів масової комунікації в освітньому процесі закладів загальної середньої та вищої освіти досліджували В. Галич, С. Гуревич, В. Здоровега, О. Кокун, Т. Конівіцька, І. Михайлин, В. Різун, Г. Рожнова, Г. Онкович, Н. Саєнко, С. Сірополко, Л. Світич, І. Чемерис, Н. Хромченкова та інші науковці. Окремі аспекти формування риторичної компетентності майбутніх фахівців освітньої галузі в процесі навчання дисциплін мовознавчого циклу розроблено в працях сучасних дидактів і лінгводидактів (З. Бакум, Н. Бібік, А. Богуш, Л. Вовк, Н. Голуб, О. Горошкіна, О. Караман, С. Караман, О. Ковтун, О. Копусь, О. Кучерук, В. Ницета, І. Нагрибельна, М. Оліяр, Н. Остапенко, Т. Симоненко, С. Сисоєва та ін.). Не дослідженою донині залишається проблема розроблення теоретико-прикладних аспектів формування риторичної компетентності в майбутніх журналістів на заняттях мовознавчих дисциплін, обґрунтування концептуальних положень методик формування риторичної компетентності майбутніх фахівців різних галузей, журналістської зокрема з урахуванням особливостей організації освітнього процесу в умовах змішаного навчання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У спеціальній літературі багатоаспектно проаналізовано й обґрунтовано проблеми теорії й практики навчання здобувачів загальної середньої та вищої освіти на компетентних засадах, проте обґрунтування теоретико-прикладних аспектів, концептуальних положень методики формування риторичної компетентності майбутніх журналістів під час вивчення мовознавчих дисциплін не знайшли належного висвітлення в українській лінгводидактиці вищої школи.

Мета статті – обґрунтувати теоретичні й прикладні аспекти формування риторичної компетентності майбутніх журналістів за першим

(бакалаврським) рівнем вищої освіти в процесі навчання мовознавчих дисциплін.

Реалізація визначеної мети дослідження зумовлює розв'язання таких завдань: аналіз теоретичних і прикладних здобутків сучасної педагогічної науки з проблеми дослідження; обґрунтування ефективних шляхів формування риторичної компетентності майбутніх журналістів під час засвоєння мовознавчих дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Новітні тенденції глобального соціального та наукового характеру – динамічний поступ інформаційного суспільства, розвиток публічної сфери, активізація теорії інформації та комунікації вочевидь зумовлюють потребу риторизації освітнього процесу в усіх закладах освіти, вищої зокрема. На нашу думку, риторичний ренесанс посилюють й такі чинники прикладного характеру, як: проблема впливу адресанта на адресата у масовій комунікації; суттєве зниження рівня культури під час мовленнєвої взаємодії спричинене множиною непередбачуваних викликів у сфері публічної комунікації зокрема, що, передусім, спонукає науковців і освітян-практиків звертатися до надбань класичної риторики на засадах інтеграції змісту з професійно зорієнтованими навчальними дисциплінами.

Прикметними ознаками системи української освіти XXI століття є її інтенсивне реформування з урахуванням вимог компетентнісної парадигми, запитів ринку освітніх послуг, потреб стейкхолдерів, а також стандартів освіти країн Європейського Союзу. Інформаційне суспільство потребує конкурентоздатних фахівців різних галузей, творчих та успішних особистостей готових працювати в команді з розвиненим критичним мисленням, небайдужих до професійних проблем обраної галузі, особистостей з гуманістичним світоглядом, здатним до співпраці на засадах рівноправного партнерства, продуктивної міжособистісної комунікації.

Опрацювання й аналіз спеціальної літератури з проблеми дослідження дають змогу констатувати, що науковці одноставні в конструктивному твердженні: формування риторичної компетентності на сучасному етапі набуло виняткової актуальності в фаховій підготовці студентів закладів освіти, майбутніх журналістів зокрема, оскільки однією з пріоритетних умов професійної самореалізації особистості фахівця є вміння спілкуватися й толерантно взаємодіяти з різними людьми ненав'язливо налагоджувати міжособистісні контакти, впливати й переконувати співрозмовника за допомогою різних видів сучасної комунікації [3; 4; 6; 8; 9; 10; 11].

Студіювання, аналіз і синтез напрацювань дослідників різних галузей у контексті проблеми формування риторичної компетентності майбутніх

журналістів у закладах вищої освіти дали змогу зробити певні узагальнення як окремі її сегменти. Розробляючи теоретичні і прикладні аспекти означеної проблеми в широкому контексті фахової підготовки психологи-дослідники (В. Андрієвська, Е. Даніщева, І. Мартинюк, К. Мілютіна, Н. Місяць, С. Мустафаєв, С. Тищенко та ін.) у своїх працях обґрунтували методологічні проблеми трансформації комунікативної компетентності психологів в інформаційному суспільстві; теорію і практику психологічного тренінгу як ефективної форми організації освітнього процесу; проблеми розвитку професійно важливих якостей майбутнього психолога; психологічну природу мовленнєвого маніпулювання; психологічні аспекти невербального спілкування підлітків схильних до інтернет-залежності тощо [1].

Активні дослідницькі пошуки репрезентовано і в наукових працях педагогів (Н. Загребельна, О. Залюбівська, Л. Каниболоцька, Т. Конівіцька, Л. Кононенко, О. Корчова, Є. Тягнирядно та ін.) за такою тематикою: педагогічні умови формування риторичної компетентності у майбутніх фахівців соціономічної сфери; створення риторичного освітнього простору з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій; модель формування риторичної компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти; модель формування ораторської майстерності у майбутніх магістрів соціальної педагогіки; розвиток мотиваційно-ціннісної сфери особистості щодо риторичної компетентності як складника професійної підготовки психолога; інтеграція змісту гуманітарних дисциплін і позанавчальних заходів задля створення навчально-риторичного середовища в технічному університеті; теоретико-методологічні засади прокурорської риторики; формування риторичних умінь у майбутніх правників у процесі професійної підготовки [7].

Вагомими науковими здобутками прикметні спеціальні дослідження Н. Бобаль, М. Дяченко, Г. Рожнової, Н. Хромченкової, присвячені професійній підготовці майбутніх журналістів та фахівців з реклами зі спектром такої проблематики: формування риторичної культури майбутніх фахівців з реклами; професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України другої половини XX – початку XXI століття; формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти; формування соціокультурної компетентності майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки [2; 5; 12; 13].

У сучасному лінгводидактичному дискурсі напрацьовано значний теоретико-експериментальний досвід з проблеми формування риторичної майстерності майбутніх фахівців освітнянської галузі, а також формування риторичних

умінь і навичок в учнів закладів загальної середньої освіти в процесі вивчення української мови (О. Гилярська, Н. Голуб, С. Горобець, О. Горошкіна, С. Караман, О. Караман, О. Кучерук, Л. Мамчур, В. Нищета, С. Омельчук, М. Пентиліук та ін.). Дослідження містять обґрунтовані теоретичні засади риторизації освітнього процесу, виокремлений та описаний методичний інструментарій з урахуванням вікових категорій здобувачів освіти, методичну систему вправ, завдань, ефективність якої підтверджена експериментально, а також чіткі методичні рекомендації з докладним обґрунтуванням підходів до продуктивної реалізації прикладних аспектів формування риторичної компетентності здобувачів вищої та загальної середньої освіти [3; 4; 9; 10; 11]. У теоретико-експериментальній праці Н. Кондратенко запропоновано методичку формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів на засадах лінгвокультурології [6].

Автономізація закладів вищої освіти сприяє створенню умов для оновлення змістових теоретичних і прикладних аспектів дисциплін мовознавчого циклу, що передбачає інтеграцію мовної теорії із завданнями і вправами інтерактивного характеру в процесі засвоєння мовознавчих дисциплін. Вивчення досвіду професорсько-викладацьких колективів закладів вищої освіти України, ознайомлення зі змістом освітніх програм спеціальності 061 «Журналістика» за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти дають підстави констатувати, що сучасні реалії й виклики сьогодення спонукають викладацьку спільноту до постійного оновлення теоретичних і прикладних аспектів змісту навчальних програм із дисциплін професійного спрямування. Тож упровадження на засадах міждисциплінарної інтеграції професійно зорієнтованих риторичних вправ і завдань на заняттях мовознавчих дисциплін для майбутніх журналістів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти вважаємо методично доцільним і на часі.

Поділяємо позицію сучасних українських лінгводидактів, які зазначають, що студентам у межах однієї навчальної дисципліни важко опанувати значні обсяги комунікативно важливої інформації, сформувати риторичні вміння, здобути комунікативний досвід, тому реалізацію міждисциплінарних зв'язків розглядають як один з ефективних шляхів підвищення якості професійної підготовки студентів-філологів із задіянням риторичного потенціалу мовознавчих дисциплін, спрямованого на формування сукупності вмінь обирати правильні комунікативні стратегії, орієнтовані на гармонізацію освітнього процесу, майстерно використовувати педагогічні жанри [4, с. 357]. На думку дослідників означеної проблеми, «прикметною ознакою

сучасного наукового пізнання є об'єктивне посилення процесів інтеграції, що уможливають реалізацію міждисциплінарних зв'язків, спрямовану на подолання протиріч між обсягом інформації, який швидко збільшується, та обмеженими можливостями освітнього процесу, локалізованому в просторово-часових координатах [Там же, с. 365–366]». У цьому контексті суголосним нашій позиції є також твердження Л. Мамчур, що «мовно-риторична підготовка як мистецтво ефективної усної комунікації становить стрижень професіоналізму фахівців нової генерації [9, с. 183]».

Висновки. Аналіз і синтез теоретико-експериментальних напрацювань науковців різних галузей у контексті досліджуваної проблеми дають змогу констатувати, що в спеціальній літературі обґрунтовано пріоритетні сегменти теорії й практики навчання здобувачів загальної середньої та вищої освіти на компетентнісних засадах, проте теоретико-прикладні аспекти, концептуальні положення методички формування риторичної компетентності майбутніх журналістів під час вивчення мовознавчих дисциплін донині не знайшли належного висвітлення в українській лінгводидактиці вищої школи.

Вивчення й узагальнення перспективного досвіду окремих професорсько-викладацьких колективів закладів вищої освіти з досліджуваної проблеми дали змогу виокремити вузлові положення теоретико-прикладних аспектів формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі навчання мовознавчих дисциплін, зокрема: створення риторичного освітнього простору з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій; розроблення моделі формування риторичної компетентності майбутніх журналістів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти; впровадження міждисциплінарної інтеграції змісту мовознавчих дисциплін; розроблення професійно зорієнтованої системи вправ і завдань риторичного змісту з урахуванням сучасних реалій, викликів сьогодення, запитів та динамічності професії журналіста.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрієвська В. В., Данищева Е. І., Тищенко С. П. та ін. Методологічні проблеми трансформації комунікативної компетентності психолога в інформаційному суспільстві: монографія / за ред. В.В.Андрієвської. Київ; Кіровоград: Імекс-ЛТД. 2014. 226 с.
2. Бобаль Н. Р. Формування соціокультурної компетентності майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки: дис....канд. педагог. наук: 13.00.04. Вінниця, 2013. 224 с.
3. Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі: монографія. Черкаси: Брама-Україна, 2008. 400 с.
4. Горошкіна Олена, Караман Станіслав. Формування риторичної компетентності майбутніх учителів на міждисциплінарних засадах. *Наукові інновації*

та передові технології. Серія «Педагогіка». 2023. № 4 (18). С. 357–370.

5. Дяченко М. Д. Теоретичні і методичні засади розвитку творчого потенціалу майбутніх журналістів у процесі професійної підготовки: дис....докт. педагог. наук: 13.00.04. Запоріжжя, 2013. 400 с.

6. Кондратенко Н. Ю. Методика формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів на засадах лінгвокультурології: дис....канд. педагог. наук: 13.00.02 / Кондратенко Наталія Юріївна. Київ, 2018. 238 с.

7. Конівіцька Т. Я. Формування риторичної компетентності майбутніх психологів у закладах вищої освіти: дис....канд. педагог. наук: 13.00.04. Львів, 2020. 343 с.

8. Мацько Л., Мацько О. Риторика. [2-ге вид., стер.]. Київ: Вища школа, 2006. 311 с.

9. Мамчур Л. Формування мовно-риторичної компетентності майбутнього вчителя-словесника.

Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. наук. праць Уманського держ. педаг. ун-ту імені Павла Тичини. Умань: ФОП Жовтий О.О. 2013. Вип. 8. Ч. 2. С. 182–186.

10. Нищета В. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. 340 с.

11. Педагогічна риторика: історія, теорія, практика: монографія/ [О. А. Кучерук, Н. Б. Голуб, О. М. Горюшкіна, С. О. Караман та ін.]; за ред. О. А. Кучерук. Київ: КНТ, 2016. 258 с.

12. Рожнова Г. П. Професійна підготовка майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України (друга половина XX – початок XXI століття): дис....канд. педагог. наук: 13.00.04. Житомир, 2018. 210 с.

13. Хромченкова Н.М. Формування професійної відповідальності майбутніх журналістів на бакалаврському рівні вищої освіти: дис....канд. педагог. наук: 13.00.04. 2022. 318 с.